

การเรียนรู้การวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยโครงการและ การมีส่วนร่วมของชุมชน

LEARNING OF TOURISM DESTINATION PLANNING AND DEVELOPMENT WITH PROJECT-BASED LEARNING AND LOCAL COMMUNITY PARTICIPATION

ผู้วิจัย

อรอนงค์ เชียบแหลม¹Onanong Cheablam¹

conanong@wu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้จากการเรียนวิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยการทำโครงการและการมีส่วนร่วมของชุมชน ประเมินความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเพื่อศึกษาแนวทางการเรียนการสอนวิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม ในการเรียนการสอนนักศึกษาเรียนรู้ผ่านโครงการออกแบบและพัฒนาระบบสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนโมเดล อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชา การวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ชั้นปีที่ 3 สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จำนวน 11 คน ทำการศึกษาโดยการสังเกต การใช้แบบประเมินการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้จากการเรียน โดยใช้แบบสอบถาม การให้นักศึกษาสะท้อนผลการเรียนรู้ในลักษณะปลายเปิด และศึกษาความพึงพอใจของชุมชน และผู้นำชุมชนจำนวน 15 คน โดยใช้แบบสอบถาม

ผลการศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยด้านการเรียนรู้ของนักศึกษาในภาพรวมทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$) โดยมีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด 4 ประเด็น ได้แก่ นักศึกษาสามารถทำงานร่วมกับเพื่อน และชุมชนได้ ($\bar{X} = 4.55$) นักศึกษามีความรับผิดชอบจากงานที่ได้รับมอบหมาย ($\bar{X} = 4.55$) นักศึกษามีความสามารถพูดสื่อความหมายในที่สาธารณะได้อย่างมั่นใจ ($\bar{X} = 4.36$) และนักศึกษามีความสามารถประยุกต์องค์ความรู้ทั้งหมดเพื่อใช้ในการออกแบบและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.27$) นอกจากนี้พบว่าชุมชนมีระดับความพึงพอใจเฉลี่ยต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนทั้ง 5 ด้านในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.22$) นักศึกษาได้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของการทำงาน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และการทำงานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง เป็นสิ่งที่นักศึกษาภาคภูมิใจและอยากทำงานในด้านนี้ต่อไป ข้อเสนอแนะของการศึกษาในครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนการสอนที่ควรจัดการเรียนการสอนให้นักศึกษาได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริงในลักษณะของการเรียนรู้ด้วยโครงการ (Project-based Learning) ซึ่งนักศึกษาจะได้ใช้ความรู้และได้ปฏิบัติจริง อีกทั้งการทำโครงการจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่มีความต้องการด้านการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวซึ่งจะได้ประโยชน์ทั้งต่อนักศึกษาและชุมชน

คำสำคัญ: การเรียนรู้เชิงรุก การวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การเรียนรู้ด้วยโครงการ ชุมชนท้องถิ่น

¹ อาจารย์ สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ABSTRACT

The objectives of this study were aimed at learning of tourism destination planning and development with project-based learning and local community participation; evaluating community satisfaction about students and learning of tourist destination planning and development and studying instruction with proper guidelines for the subject of tourism destination planning and development.

In instruction for university students engaged in Design and Interpretation System Development for Tourism Project in cooperation with Mookhalan Community, Tha Sala District, Nakhon Si Thammarat Province. The study was conducted by observation and the use of evaluation scales on the learning of the students, having the students reflect their learning achievements in the form of open-ended questions and studying the satisfaction of the Community and 15 leaders of the Community by using questionnaires.

According to the research findings, the mean scores for the students' overall learning in terms of four aspects were high ($\bar{X} = 4.17$) with the highest of the four aspects being the students' ability to work together with peers and the Community ($\bar{X} = 4.55$); the students' responsibility for assigned work ($\bar{X} = 4.55$); the students' ability to engage in confident verbal communications with the public ($\bar{X} = 4.36$) and the students' ability to apply the entire body of knowledge for use in tourist destination design and development ($\bar{X} = 4.27$). In addition, the Community was found to have the highest mean scores for satisfaction in the students and instruction in all five aspects ($\bar{X} = 4.22$). The students reflected the importance of working on the development of community-based tourist destinations and performing work potentially leading to genuine benefits, which was a matter of pride for the students. Hence, the students would like to keep working in this area. The recommendations from this study indicate the importance of arranging instruction for students that includes both learning and practice in the form of project-based learning. Thus, students can apply what they have learnt and practiced. Furthermore, performing projects can be of benefit for communities with needs for tourist destination planning and development to benefit both students and communities.

Keywords: Active Learning, Tourism Destination Planning and Development, Project-Based Learning Local Community

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มีข้อความในมาตราที่ 24 ว่าด้วยการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ถือเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เกี่ยวข้องในทุกระดับการศึกษาต้องกลับมาพิจารณาและทบทวนทำความเข้าใจวิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ (ศักดิ์ ไวกิจภิญโญ, 2548) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็น

สำคัญ (Active Learning) ว่าควรให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง คือ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล และมีทัศนคติอยากเรียน เช่น กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจึงอยู่บนพื้นฐานคิดว่า ผู้เรียนจะเรียนรู้อะไรมีส่วนร่วม (Active Learning) มากกว่าการเรียนแบบนั่งฟังเพียงอย่างเดียว (Passive Learning) ซึ่งรูปแบบที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้มี

หลากหลาย และ การเรียนรู้ด้วยโครงการ (Project-based Learning) ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้เชิงรุก (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2554)

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์มีนโยบายมุ่งเน้นให้มีการจัดการเรียนการสอนในลักษณะของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ส่งผลให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และมีวิจารณ์ญาณในการเลือกข้อมูลมาใช้ประโยชน์ รวมทั้งสามารถพัฒนาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีความรับผิดชอบร่วมกันของผู้เรียน และฝึกการมีวินัยในการทำงาน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ มีทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การให้เกียรติเพื่อร่วมงาน การรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีทักษะการสื่อสาร และการนำเสนอข้อมูลและให้นักศึกษามีจิตสำนึกสาธารณะ (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2559) สาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นสาขาที่เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 ซึ่งการเรียนการสอนในวิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งในอดีตที่ผ่านมาเน้นมีการเรียนการสอนโดยเน้นการสอนแบบบรรยายในสัดส่วนที่มาก เน้นการยกตัวอย่างให้นักศึกษาให้เห็นรูปแบบการพัฒนา โดยนักศึกษาไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพการเรียนรู้ต่ำ ต่อมา มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรใหม่ ปี พ.ศ. 2555 หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิตสาขาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้เน้นให้มีการเรียนการสอนเชิงรุก (Active Learning) ตามนโยบายของมหาวิทยาลัยเพื่อให้นักศึกษาได้ปฏิบัติจริงมากขึ้น ตามที่ วิจารณ์ พานิช (2555) ได้กล่าวไว้ว่า การเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ให้นักศึกษาได้เข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ นั้น จะต้องให้นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติและได้ลงมือทำด้วยตนเองอย่างแท้จริง ในรูปแบบการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาได้กำหนดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education: TQF) โดยมีการกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์

ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ใน มคอ.2 ที่ครอบคลุมผลการเรียนรู้อย่างน้อย 5 ด้าน คือ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (สำนักงานพัฒนาคุณภาพการศึกษา, 2560) ในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพนั้นนอกจากมีความรู้แล้ว ความรู้นั้นยังต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บัณฑิตด้วย

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ยังตั้งอยู่ในพื้นที่ของชุมชนท้องถิ่น โดยมีชุมชนโมคคาน ซึ่งเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนมีวิสัยทัศน์ และจุดมุ่งหมายในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระดับจังหวัดและระดับชาติต่อไป (องค์การบริหารส่วนตำบลโมคคาน, 2559) กระบวนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม (นภาวรรณ สุวานะกาญจน์ และคมเชษฐา จรุงพันธ์, 2546) การเรียนรู้ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กล่าวมานั้น จำเป็นต้องมีการปรับวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสม การใช้กิจกรรมโครงการ (Project-based Learning) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างลึกซึ้ง โดยมีผู้สอนคอยให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน (มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2559)

ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนการสอนแบบให้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในรูปแบบการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) จึงจำเป็น ที่ต้องศึกษาผลการเรียนรู้ของนักศึกษาที่ได้รับจากการเรียนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยโครงการและการมีส่วนร่วมของชุมชน การสะท้อนผลของนักศึกษาต่อกระบวนการเรียน ความพึงพอใจของชุมชนท้องถิ่นต่อกระบวนการเรียนการสอน และต่อนักศึกษา เพื่อนำไปสู่การข้อเสนอแนะและแนวทางพัฒนาระบบการเรียนการสอนเชิงรุกที่ให้นักศึกษามีส่วนร่วมและได้ปฏิบัติจริง ให้นักศึกษามีจิตสำนึกสาธารณะมีประโยชน์ต่อชุมชน และสอดคล้อง

กับความต้องการของชุมชน ตลอดทั้งเพื่อพัฒนาชุมชนที่อยู่รอบมหาวิทยาลัยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้รับจากการเรียนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยโครงการและการมีส่วนร่วมของชุมชน

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การเรียนการสอนโดยมุ่งเน้นให้นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริง และการปฏิบัตินั้นนอกจากจะได้รับความรู้อย่างแตกฉานแล้ว ยังสามารถช่วยส่งเสริมและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้ โดยมีการทำงานร่วมกัน และมีการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงมีแนวคิดในการศึกษาโดยให้นักศึกษาได้มีการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน ซึ่งการเรียนการสอนดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอแนะจากการแสดงความคิดเห็นด้านทัศนคติการเรียนการสอน และความพึงพอใจของชุมชนท้องถิ่นต่อคุณสมบัติของบัณฑิตทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านคุณธรรมจริยธรรม 2. ด้านความรู้ 3. ด้านทักษะทางปัญญา 4. ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ 5. ด้านการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ส่วนการวัดผลการสอนในรูปแบบนี้ ทำการวัดผลโดยใช้แบบประเมินโดยมีการประเมินผลสัมฤทธิ์ใน 4 ด้าน ได้แก่ 1. ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 2. การทำการเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกับชุมชนและความเป็นผู้นำ 3. การสื่อสาร การติดต่อประสานงาน 4. การใช้เทคโนโลยี เพื่อการออกแบบและการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวโดยมีกรอบแนวคิดดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. นักศึกษา

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่ลงทะเบียนเรียน TOI-334 วิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ภาคการศึกษาที่ 3/2558 จำนวน 11 คน

2. ชุมชนโมเดล ต. โมเดล

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้คือ ชุมชนโมเดล และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโมเดล ทำการสุ่มตัวอย่าง แบบไม่ใช้หลักความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องอาศัย คนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน ชุมชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวซึ่งวิธีนี้เหมาะสม

สำหรับการติดตามเพื่อให้ได้ความต่อเนื่องและครบถ้วนสำหรับข้อมูล โดยการศึกษาครั้งนี้ได้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 15 ตัวอย่าง ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

- 1) ผู้นำชุมชน 3 คน
- 2) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลโมเดล 2 คน
- 3) ประธานกลุ่มท่องเที่ยวและวิสาหกิจชุมชน 5 คน
- 4) ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวในชุมชน 5 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรต้น คือ ความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษา

1. ด้านคุณธรรมจริยธรรม
2. ด้านความรู้

3. ด้านทักษะทางปัญญา
4. ด้านทักษะความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและ
ความรับผิดชอบ
5. ด้านการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี
สารสนเทศ

ตัวแปรตาม คือ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน

1. ความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีกระบวนการ
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
2. การทำการเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกับชุมชน
และความเป็นผู้นำ
3. การสื่อสาร การติดต่อประสานงาน
4. การใช้เทคโนโลยี เพื่อการออกแบบและการ
สื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การศึกษาผลสะท้อนเกี่ยวกับการเรียนรู้ของ
นักศึกษา

การสำรวจและวิเคราะห์ผลของการเรียนการสอนด้วยโครงการออกแบบและพัฒนาระบบสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวในชุมชน มีการวัดผลจากกระบวนการทำงาน และแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีการนำเสนอต่อชุมชน นอกจากนี้ยังใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ นักศึกษาได้สะท้อนผลการเรียนและความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียน

2. ชุมชนโมเดลและผู้นำชุมชน

2.1 การศึกษาความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษา และการเรียนการสอน ทำการศึกษาความพึงพอใจของชุมชนโดยใช้แบบสอบถาม ความพึงพอใจในการทำงานของนักศึกษา ผลที่ได้จากการออกแบบและพัฒนาระบบสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยว และรูปแบบการเรียนการสอนดังกล่าว โดยประเด็นคำถามในส่วนของความพึงพอใจของชุมชนท้องถิ่นจะใช้คุณสมบัติบัติตั้ง 5 ด้าน ในการประเมิน ได้แก่ 1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ 5) ด้านการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทำการ

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม คำถามในแบบสอบถาม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ 5 หมายถึง ระดับความพึงพอใจมากที่สุด และ 1 หมายถึง ระดับความพึงพอใจน้อยมาก การตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ซึ่ง IOC รายชื่อมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 0.67-1.00

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน

การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อให้ทราบถึงความสามารถของนักศึกษาในการทำงาน และการออกแบบและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยการสัมภาษณ์จะกำหนดประเด็นไว้ก่อนล่วงหน้าประเด็นที่ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้นำชุมชน ได้แก่ ความรู้ความสามารถของนักศึกษาด้านการวางแผนและออกแบบสื่อความหมาย ทักษะการใช้ภาษา ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี อุปกรณ์ เครื่องมือ ความรับผิดชอบ การทำการเป็นทีม ความตรงต่อเวลา และการสื่อสาร

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จากกลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม คือกลุ่มนักศึกษาชุมชน และผู้นำชุมชน ได้แบ่งเครื่องมือออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

1. นักศึกษา

1.1 การวัดผลการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้รับจากการเรียนการสอนวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การวัดผลการเรียนรู้ของนักศึกษาทำการสำรวจพัฒนาการของนักศึกษารายบุคคลจากแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ การสนทนากลุ่มและชิ้นงาน รวมทั้งการใช้แบบสอบถามประเมินสอบถามใน 4 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและความสามารถในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 2) การทำการเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกับชุมชนและความเป็นผู้นำ 3) การสื่อสาร และการใช้ภาษาต่างประเทศ และ 4) การใช้เทคโนโลยี เพื่อการออกแบบและการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว

แบบสอบถาม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี 5 ระดับ คือ 5 หมายถึง ระดับมากที่สุด และ 1 หมายถึง ระดับน้อยมาก มีการตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน โดยพิจารณาจากค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence; IOC) กับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่ง IOC รายข้อมีค่าเฉลี่ยระหว่าง 0.67-1.00

การวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปข้อความจากการสะท้อนกลับของนักศึกษา รวมทั้งสังเกต

ผลการวิจัย

1. การทำงานและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักศึกษาในแต่ละขั้นตอนการทำงาน กระบวนการเรียนรู้และการทำงานของนักศึกษาด้วยโครงการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนโมคคาน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งนักศึกษาเป็นผู้กำหนดและวางแผนการสำรวจและลงพื้นที่ ผลการสังเกตการทำงานและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักศึกษาในแต่ละขั้นตอนการทำงาน สรุปผลได้ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้รับจากการเรียนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวผ่านโครงการและการมีส่วนร่วมของชุมชน

พฤติกรรมและการทำงานของนักศึกษาตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้นจนถึงสุดท้ายของการทำงาน

เชิงปริมาณ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นอกจากนี้ทำการแปลผลในค่าความรู้ที่ได้รับและความพึงพอใจของชุมชนพิจารณา ระดับคะแนนเฉลี่ย ช่วงระดับคะแนน (Class Interval) 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์ดังนี้ คะแนน 4.21-5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด คะแนน 3.41-4.20 หมายถึง ระดับมาก คะแนน 2.61-3.40 หมายถึง ระดับปานกลาง คะแนน 1.81-2.60 หมายถึง ระดับน้อยและ คะแนน 1.00-1.80 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

กิจกรรมในการเรียนการสอน	สิ่งที่เกิดขึ้นกับนักศึกษา
1. การประชุมระดมความคิดเห็นชุมชน เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - นักศึกษามีความเป็นผู้นำ โดยนักศึกษาสามารถเป็นคนนำประเด็นในการพูดคุย และชี้แจงข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการวางแผนและพัฒนาแหล่ง - นักศึกษามีความเชื่อมั่นในตนเอง และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่มหาวิทยาลัย - นักศึกษาเรียนรู้และทำการถ่ายทอดกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้ - นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น
2. ประเมินศักยภาพเพื่อวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ - การได้ลงมือปฏิบัติที่แท้จริง ส่งผลให้นักศึกษาได้ฝึกฝนในการแก้ไขปัญหา และความเป็นผู้นำ - นักศึกษาได้เรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน สิ่งอำนวยความสะดวก และการเดินทางในพื้นที่ - การได้ทำงานร่วมกับชุมชน ทั้งผู้นำ และหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้นักศึกษามีความกล้าแสดงออก และเข้าใจงานด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น
3. การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ความกล้าแสดงความคิดเห็นในการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว - ความรู้จากการพูดคุยกับชุมชน ส่งผลให้นักศึกษามีความเข้าใจบริบทของพื้นที่มากขึ้น - ทำงานร่วมกับเจ้าของแหล่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ - ได้แสดงวิธีการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน และเป็นที่ต้องการของชุมชน - นักศึกษาได้ฝึกทักษะการใช้เครื่องมือด้านการออกแบบ และเทคโนโลยี
4. การออกแบบแผนผังและป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว	<ul style="list-style-type: none"> - นักศึกษาได้ฝึกการออกแบบป้ายบอกทิศทาง ในเส้นทางท่องเที่ยว รวมทั้งแผนผังและคู่มือได้ - นักศึกษามีความภาคภูมิใจในการทำงานให้แก่ชุมชน - นักศึกษามีการทำงานเป็นกลุ่ม แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบได้ดี และทำงานได้ตามเวลากำหนด - นักศึกษามีความสามารถในการออกแบบเส้นทาง และเป็นที่ยอมรับของชุมชน - นักศึกษาสามารถพัฒนาระบบสื่อความหมายในเส้นทางได้

กิจกรรมในการเรียนการสอน	สิ่งที่เกิดขึ้นกับนักศึกษา
5. ทดสอบเส้นทางท่องเที่ยว และนักสื่อความหมาย	<ul style="list-style-type: none"> - นักศึกษาได้ฝึกการเป็นนักสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยว โดยมี การทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวในพื้นที่ - นักศึกษาทำการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำงาน - การได้ทำงานจริง และได้ทำงานร่วมกับชุมชนและผู้นำชุมชนในพื้นที่

จากการสังเกตการเปลี่ยนแปลงของนักศึกษาในการทำงานผ่านโครงการร่วมกับชุมชน สรุปได้ว่านักศึกษามีพัฒนาการเพิ่มขึ้นในหลายด้านได้แก่ การทำงานเป็นกลุ่ม การสื่อสารภายในกลุ่มและชุมชน ความเป็นผู้นำ และองค์ความรู้ ตลอดจนมีความสามารถในการประยุกต์องค์ความรู้สู่การทำงานจริงได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะชัดเจนมากขึ้นในช่วงจะสิ้นสุดโครงการ

2. ผลการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้รับจากการเรียนด้วยโครงการและการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาผลการเรียนรู้ของนักศึกษาจากการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยโครงการและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทำการประเมินใน 4 ด้าน ผลการศึกษาพบว่าผลการเรียนรู้ของนักศึกษาทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$) โดยในด้านความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และความสามารถในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพบว่านักศึกษามีสามารถประยุกต์องค์ความรู้ทั้งหมดเพื่อใช้ในการออกแบบและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.27$) การทำการเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกับชุมชนและความเป็นผู้นำ พบว่านักศึกษามีสามารถทำงานร่วมกับเพื่อน และชุมชนได้รวมทั้งนักศึกษามีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ในระดับที่มากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$) นอกจากนี้แล้วในด้านการสื่อสาร การใช้ภาษาต่างประเทศพบว่า นักศึกษามีความสามารถพูดสื่อความหมายในที่สาธารณะได้อย่างมั่นใจในระดับที่มากที่สุด ($\bar{X} = 4.36$) และด้านการใช้เทคโนโลยี เพื่อการออกแบบและการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวพบว่านักศึกษามีสามารถใช้ GPS เพื่อระบุตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ได้ ในระดับที่มากที่สุด (3.91) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลสัมฤทธิ์ ด้านการเรียนรู้ที่นักศึกษาได้รับจากการเรียนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประเด็นการวัดผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และความสามารถในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว			
นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	4.09	0.30	มาก
นักศึกษามีความสามารถในการวางแผนการท่องเที่ยว	4.0	0.45	มาก
นักศึกษามีความสามารถในการออกแบบสื่อ และระบบสื่อความหมาย	3.9	0.54	มาก
นักศึกษามีสามารถประยุกต์องค์ความรู้ทั้งหมดเพื่อใช้ในการออกแบบและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	4.27	0.65	มากที่สุด

ประเด็นการวัดผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
2. การทำการเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกับชุมชนและความเป็นผู้นำ			
นักศึกษาสามารถทำงานร่วมกับเพื่อน และชุมชนได้	4.55	0.52	มากที่สุด
นักศึกษามีการแบ่งกันทำงานอย่างเป็นระบบ	4.18	0.60	มาก
นักศึกษามีความรับผิดชอบจากงานที่ได้รับมอบหมาย	4.55	0.52	มากที่สุด
นักศึกษามีความพร้อม และมีภาวะเป็นผู้นำ	4.09	0.54	มาก
3. การสื่อสาร และการใช้ภาษาต่างประเทศ			
นักศึกษาสามารถพูดสื่อความหมายในที่สาธารณะได้อย่างมั่นใจ	4.36	0.67	มากที่สุด
นักศึกษาสามารถให้ข้อมูลและสื่อสารโดยใช้ภาษาอังกฤษได้	4.18	0.60	มาก
4. การใช้เทคโนโลยี เพื่อการออกแบบและการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว			
นักศึกษาสามารถใช้ GPS เพื่อระบุตำแหน่งทางภูมิศาสตร์	3.91	0.54	มาก
นักศึกษาสามารถใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการออกแบบ	3.90	0.54	มาก
ทั้งหมด	4.17	0.27	มาก

หมายเหตุ: คะแนน 4.21-5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด คะแนน 3.41-4.20 หมายถึง ระดับมาก คะแนน 2.61-3.40 หมายถึง ระดับปานกลาง คะแนน 1.81-2.60 หมายถึง ระดับน้อย คะแนน 1.00-1.80 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

3. ผลสะท้อนการเรียนรู้การสอนโดยนักศึกษา จากการดำเนินการสอนในรูปแบบโครงการและให้นักศึกษาได้ทำงานจริงในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ที่ในพื้นที่ชุมชนโมคคูลาน ผลสะท้อนความรู้สึกของนักศึกษาพบว่า นักศึกษาทั้ง 11 คน ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า นักศึกษาพอใจและชอบกับการได้เรียนนอกห้องเรียน มีความภูมิใจในผลงานของตนเอง และการได้ลงมือปฏิบัติจริง ดัง จากนักศึกษาคนหนึ่งที่ได้สรุปไว้ว่า

“การเรียน ไม่ใช่มีเพียงในห้องเรียน แต่การเรียนที่ดีที่สุด คือการเรียนที่ได้สัมผัส ได้เห็น ได้ลงมือทำ และวิชานี้ทำให้เราเข้าใจ “หัวใจ” ของคนที่เป็นนักพัฒนาชุมชนมากขึ้น และทำให้อยากเรียนจบไป นำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาบ้านตัวเองมากขึ้น”

(นักศึกษาริชา TOI-334 ภาคการศึกษา 3/2558)

จากข้อความดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่านักศึกษามีความต้องการให้มีการจัดการเรียนการสอนเชิงรุกนอกห้องเรียนที่ให้ได้ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งช่วยสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน นักศึกษาเมื่อจบการศึกษาไป และมีความต้องการในการทำงานสายอาชีพ วิชาที่เรียนมา นั่นถือว่าเป็นวัตถุประสงค์หลักของการเรียนการสอน ที่มุ่งเน้นผลิตบัณฑิตที่จบไปได้งานทำตรงกับสายอาชีพ และมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน นอกจากนี้ศึกษาคณะอื่น ๆ ต่างมีข้อสรุปที่ใกล้เคียงกันคือในด้านการได้ฝึกปฏิบัติจริง ส่งผลให้นักศึกษาได้ทำ และมีความรับผิดชอบในการทำงานมากขึ้น การทำงานเป็นทีม และการประยุกต์ใช้เครื่องมือเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม

การสะท้อนความรู้สึกและผลการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของการจัดการเรียนการสอนในเชิงรุก ที่ไม่เพียงแต่การนั่งฟังการบรรยายอยู่ในห้องเรียนอย่างเดียว นักศึกษามีความ

ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีความภูมิใจมากขึ้นเมื่อผลงานของตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาชุมชน และมีกรนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

4. ความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การศึกษาความพึงพอใจของชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 15 คน หลังจากที่มีการดำเนินการที่นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนโมคคาน ซึ่งการสำรวจความพึงพอใจของชุมชนท้องถิ่นใช้คุณสมบัติสถิติทั้ง 5 ด้าน ในการประเมิน ได้แก่ 1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม 2) ด้านความรู้ 3) ด้านทักษะทางปัญญา 4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ 5) ด้านการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีระดับความพึงพอใจเฉลี่ยต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนทั้ง 5 ด้านในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.22$) โดยในด้านคุณธรรมจริยธรรมพบว่าทุกด้านชุมชนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักศึกษามีความซื่อสัตย์ และมีวินัยต่อการทำงาน ($\bar{X} = 4.53$) นักศึกษาทำงานด้วยความเต็มใจ และเต็มกำลังความสามารถ ($\bar{X} = 4.50$) เคารพในกฎระเบียบของชุมชน และของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 4.41$) และประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ในขณะที่พื้นที่ชุมชนทั้งในด้านการเรียนและการทำงาน ($\bar{X} = 4.75$)

ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในด้านความรู้พบว่าชุมชนมีความพึงพอใจในด้าน นักศึกษามีความรู้ หลักการ การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวในชุมชน และมีความสามารถในการสร้างสรรค์งานใหม่ ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.22 และ 4.34 ตามลำดับ

ด้านทักษะทางปัญญาพบว่า ชุมชนมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ในด้านของนักศึกษาสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และนักสื่อความหมาย ($\bar{X} = 4.31$) นักศึกษามีความสามารถในการจัดระบบงาน และการวางแผนการทำงาน ($\bar{X} = 4.28$) และด้านมีความสามารถในการควบคุมงานให้มีการดำเนินไปตามแผน ($\bar{X} = 4.28$)

ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบพบว่า ชุมชนมีค่าเฉลี่ยระดับความพึงพอใจในระดับมากที่สุดได้แก่นักศึกษามีความรับผิดชอบ และมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ ($\bar{X} = 4.22$) มีความสามารถในการบริหารงาน และทำงานเป็นทีม ($\bar{X} = 4.28$) มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ($\bar{X} = 4.47$) และมีความสัมพันธ์อันดีให้เกียรติ และเคารพในสิทธิหน้าที่ของผู้ร่วมงาน ($\bar{X} = 4.28$)

ด้านการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่าชุมชนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดในด้านที่นักศึกษามีทักษะและความสามารถในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ ตีความ และประมวลผลข้อมูลในเชิงปริมาณและคุณภาพ ($\bar{X} = 4.22$) ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

หัวข้อประเมิน	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ด้านคุณธรรมจริยธรรม			
1. นักศึกษามีความซื่อสัตย์ และมีวินัยต่อการทำงาน	4.53	0.51	มากที่สุด
2. นักศึกษาทำงานด้วยความเต็มใจ และเต็มกำลัง ความสามารถ	4.50	0.62	มากที่สุด
3. เคารพในกฎระเบียบของชุมชน และของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	4.41	0.61	มากที่สุด
4. ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในขณะลงพื้นที่ชุมชน ทั้งในด้านการเรียนและการทำงาน	4.75	0.44	มากที่สุด
ด้านความรู้			
5. นักศึกษามีความรู้ หลักการ การออกแบบเส้นทางทาง ท่องเที่ยวในชุมชน	4.22	0.66	มากที่สุด
6. นักศึกษามีความรู้ด้านการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายสื่อความหมาย แผนที่ เป็นต้น	4.06	0.72	มาก
7. มีการแสวงหาความรู้ จากแหล่งข้อมูลอื่นๆ	3.91	0.89	มาก
8. มีความรู้ด้านการเป็นมัคคุเทศก์ นักสื่อความหมาย	4.09	0.30	มาก
9. มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชน	3.88	0.55	มาก
10. มีความสามารถในการสร้างสรรค์งานใหม่	4.34	0.60	มากที่สุด
ด้านทักษะทางปัญญา			
11. มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ และแก้ไขปัญหา	4.09	0.53	มาก
12. สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และนักสื่อความหมาย	4.31	0.74	มากที่สุด
13. มีความสามารถในการจัดระบบงาน และการวางแผนการ ทำงาน	4.28	0.46	มากที่สุด
14. มีความสามารถในการควบคุมงานให้มีการดำเนินไปตามแผน	4.28	0.46	มากที่สุด
15. มีความใฝ่รู้	4.16	0.72	มาก
ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ			
16. นักศึกษามีภาวะความเป็นผู้นำ สามารถนำเสนองานร่วมกับ ชุมชนได้	4.19	0.59	มาก
17. มีความรับผิดชอบ และมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จ	4.22	0.55	มากที่สุด
18. มีความสามารถในการบริหารงาน และทำงานเป็นทีม	4.28	0.46	มากที่สุด
19. มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้	4.47	0.51	มากที่สุด
20. มีความสัมพันธ์อันดีให้เกียรติ และเคารพในสิทธิหน้าที่ของ ผู้ร่วมงาน	4.28	0.46	มากที่สุด

หัวข้อประเมิน	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ด้านการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ			
21. มีทักษะและความสามารถในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ ตีความ และประมวลผลข้อมูลในเชิงปริมาณและคุณภาพ	4.22	0.71	มากที่สุด
22. มีทักษะในการสื่อสาร (ฟัง พูด อ่าน เขียน)	3.91	0.78	มาก
23. มีทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศ	3.81	0.82	มาก
24. มีทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในการวางแผนและ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	4.09	0.53	มาก
เฉลี่ยทั้งหมด	4.22	0.33	มากที่สุด

หมายเหตุ: คะแนน 4.21-5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด คะแนน 3.41-4.20 หมายถึง ระดับมาก คะแนน 2.61-3.40 หมายถึง ระดับปานกลาง คะแนน 1.81-2.60 หมายถึง ระดับน้อย คะแนน 1.00-1.80 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษา ซึ่งผลการสัมภาษณ์สอดคล้องกับแบบสอบถามที่ชี้ให้เห็นว่าชุมชนมีความพึงพอใจต่อการทำงานของนักศึกษา และชื่นชมในด้านคุณธรรมจริยธรรม การมีวินัยต่อการทำงานอย่างมาก รวมทั้งผลงานที่เกิดขึ้นชุมชนมีความชื่นชอบ ดังจากผู้นำชุมชนท่านหนึ่งที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ลูกๆ นักศึกษามีความตั้งใจในการทำงาน มีวินัยในการทำงานดีมาก แม้วามีเวลาแค่ 2 เดือนในการลงพื้นที่และพัฒนากระบวนการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว แต่ก็สามารถจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว และพาพวกเรา ชุมชน และนักท่องเที่ยว เที่ยวได้แล้ว”

(ผู้นำชุมชนโมคลาน กล่าวเมื่อ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2559)

การกล่าวถึงนักศึกษาจากผู้นำชุมชนชี้ให้เห็นถึงความพึงพอใจที่ชุมชนมีต่อนักศึกษา ทั้งในด้านการมีวินัยในการทำงาน และความรู้ความสามารถในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้มหาวิทยาลัยสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อชุมชน และเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนในท้องถิ่นและมหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ ด้านการเรียนรู้ของนักศึกษาจากการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทำการประเมินใน 4 ด้านได้แก่ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และความสามารถในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การทำการเป็นกลุ่ม การทำงานร่วมกับชุมชนและความเป็นผู้นำ การสื่อสาร และการใช้ภาษาต่างประเทศและการใช้เทคโนโลยี เพื่อการออกแบบและการสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว พบว่าค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ ด้านการเรียนรู้ของนักศึกษาทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.17$)

2. ผลสะท้อนการเรียนการสอนโดยนักศึกษา นักศึกษามีความภูมิใจในผลงานของตนเอง และการได้ลงมือปฏิบัติจริง นักศึกษามีความต้องการให้มีการจัดการเรียนการสอนในลักษณะนอกห้องเรียน ได้ลงมือทำจริง ซึ่งเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีในการทำงาน ซึ่งนักศึกษาเมื่อจบไปมีความต้องการในการทำงานสายอาชีพ วิชาที่เรียนมา

3. ความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จากที่มีการดำเนินการที่นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนโมคลาน ซึ่งการสำรวจความพึงพอใจของชุมชนท้องถิ่นจะใช้คุณสมบัติบัพทิตทั้ง 5 ด้านในการประเมินได้แก่ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรู้ ด้านทักษะทางปัญญา

ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ ด้านการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศพบว่าชุมชนมีระดับความพึงพอใจต่อนักศึกษาและการเรียนการสอนทั้ง 5 ด้านในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.46$)

แนวทางการเรียนการสอนวิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรเน้นการเรียนรู้ด้วยโครงการ (Project-based Learning) การวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยโครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นจริง และชุมชนท้องถิ่นสามารถนำผลจากการดำเนินโครงการไปใช้ได้จริง ดังนั้นในการเรียนการสอนในวิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรเป็นการเรียนรู้ด้วยโครงการ ที่ให้นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริง แก้ไขปัญหา พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

อภิปรายผล

1. การเรียนรู้ที่นักศึกษาได้รับ และผลสะท้อนจากการเรียนด้วยโครงการและการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการเรียนการสอนในครั้งนี้มุ่งให้นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยเน้นให้ทำกิจกรรมที่มีการประชุมลงพื้นที่สำรวจและออกแบบจากผลการศึกษาพบว่า นักศึกษามีความสามารถในการประยุกต์องค์ความรู้ทั้งหมดเพื่อใช้ในการออกแบบและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับมากที่สุด จากผลการศึกษาสอดคล้องกับหลักแนวคิดของ วิจารย์ พานิช (2555) ซึ่งได้กล่าวถึงทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ว่า สาระวิชาที่มีความสำคัญแต่ไม่เพียงพอสำหรับการเรียนรู้เพื่อมีชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ปัจจุบัน การเรียนรู้สาระวิชา (content หรือ subject matter) ควรเป็นการเรียนจากการค้นคว้าเองของศิษย์ โดยครูช่วยแนะและช่วยออกแบบกิจกรรมที่ช่วยให้นักศึกษาแต่ละคนสามารถประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเองได้

ดังนั้นในการเรียนการสอนเชิงรุก ได้ให้นักศึกษาฝึกคิดและลงมือปฏิบัติ นักศึกษาจึงสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและชุมชน รวมทั้งมีความรับผิดชอบ และ

สามารถสื่อสารในที่สาธารณะได้อย่างมั่นใจในระดับมากที่สุด ซึ่งลักษณะการทำงานและผลการศึกษาสอดคล้องกับ ศิริญาพร ปรีชา (2558) ที่ทำการศึกษาโดยให้นักศึกษาทำงาน และกิจกรรมด้วยตนเอง ใช้จากการประเมินผลพัฒนาการของนักศึกษารายบุคคลด้วยการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้และการสนทนากลุ่ม พบว่า นักศึกษาทุกคนมีพัฒนาการที่ดีขึ้น ประกอบด้วย 1) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี 2) ทักษะการเรียนรู้และสร้างนวัตกรรม และ 3) ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสื่อสารและความร่วมมือ จากการศึกษาชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการเรียนการสอนที่ให้นักศึกษาได้ฝึกทำงานร่วมกัน จะสามารถฝึกทักษะด้านการสื่อสาร และทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกับการศึกษาของ เพ็ญใจ พรหมทัศน์นันท์ (2560) ที่ได้ศึกษาการปรับเปลี่ยนจากการสอนบรรยายเป็นรูปแบบกิจกรรม หรือประสบการณ์ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยใช้วิธีการสอนแบบร่วมมือ (Co-operative learning) ซึ่งส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการใช้การสอนแบบร่วมมือ มีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียนที่ไม่ใช้สอนแบบร่วมมืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ลักษณะการเรียนการสอนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นการเรียนเชิงรุกที่เน้นให้นักศึกษาได้ทำโครงการร่วมกับชุมชน ซึ่งการเรียนรู้โดยโครงการ (Project-Based Learning) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้ ที่เป็นการตรวจสอบปัญหาและให้ตรงกับปัญหาได้อย่างแท้จริง (Bulmenfeld et. al, 2011) ชี้ให้เห็นว่าการทำงานโดยผ่าน โครงการ (Project-Based Learning) ต้องมีแรงจูงใจในการทำงาน การออกแบบการทำงาน โดยเฉพาะถ้ามีเทคโนโลยีเข้ามาช่วยจะช่วยในการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนโดยผ่านโครงการ จะเพิ่มความสนใจและแรงจูงใจให้แก่ นักศึกษา เพราะนักศึกษาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

การศึกษาในครั้งนี้ได้มุ่งเน้นให้นักศึกษาได้ทำงานโครงการในด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้ นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ได้คิดและปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ซึ่งแน่นอนว่าจากผลการศึกษา นักศึกษาสามารถทำงาน พัฒนาทัศนคติการทำงาน ความรู้ได้เป็นอย่างดี ดังที่ ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2556) กล่าวว่าทักษะการแก้ปัญหาไม่ใช่เพียงการรู้จักคิดและ รู้จักการใช้สมอง หรือมุ่งพัฒนาสติปัญญาเพื่อแก้ปัญหา เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนาทัศนคติ วิธีคิด ค่านิยม ความรู้ ความเข้าใจในสภาพการณ์ของสังคม ได้ดีอีกด้วย

จากผลการศึกษา นักศึกษามีการสะท้อน ความรู้สึกและมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน และการทำงาน ในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เจตนิสิฐ สมมาตย์ และคณะ (2558) ที่พบว่า การเรียนรู้ผ่าน โครงการส่งผลให้นักศึกษาส่วนใหญ่มีเจตคติในรายวิชา ที่ดีมาก รวมทั้งสอดคล้องกับการศึกษาของ สิทธิพล อาจอินทร์ และ ธีรชัย เนตรถนอมศักดิ์ (2554) ที่พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้แบบ โครงการทำให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อรายวิชา ดังนั้น จากผลสะท้อนและความพึงพอใจของนักศึกษาชี้ให้เห็น ว่านักศึกษามีความคิดเชิงบวก ซึ่งนอกจากได้รับความรู้ แล้ว นักศึกษายังมีความเชื่อมั่น และสามารถประยุกต์ องค์ความรู้ใช้ในชีวิตประจำวันได้อีกด้วย

2. ความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษาและการเรียนการสอน

จากผลการศึกษาความพึงพอใจของชุมชน ชี้ให้เห็นว่าชุมชนมีระดับความพึงพอใจต่อการทำงานของ นักศึกษาและรูปแบบการเรียนการสอนในระดับมากถึงมากที่สุด ซึ่งชุมชนโมคคานเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณ พื้นที่ใกล้เคียงกับมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ดังนั้นการที่ นักศึกษาได้ออกไปเรียนรู้และทำงานร่วมกับชุมชน ส่งผล ให้ชุมชนมีความพึงพอใจและรู้สึกประทับใจที่มหาวิทยาลัย ได้เล็งเห็นความสำคัญของชุมชนและพร้อมที่จะพัฒนา

ชุมชนให้มีคุณภาพ และสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ได้

ความพึงพอใจของชุมชนต่อนักศึกษาในด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีในขณะที่ชุมชนทั้งในด้านการเรียนและการทำงาน เป็นด้านที่ ชุมชนมีระดับความพึงพอใจสูงสุดนั้นชี้ให้เห็นว่าชุมชนชื่นชมและพึงพอใจกับการวางตัวและการปฏิบัติตัวของ นักศึกษา ซึ่งในส่วนนี้นำมาซึ่งภาพลักษณ์ที่ดีต่อ มหาวิทยาลัย ส่วนตัวของนักศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า นักศึกษาสามารถทำงานร่วมกับคนในชุมชน และมีการ ประพฤติที่ดี แต่อย่างไรก็ตามในด้านที่มีความพึงพอใจที่มีค่าคะแนนต่ำกว่าด้านอื่นๆ คือ ด้านการมีทักษะในการ ใช้ภาษาต่างประเทศ ซึ่งในด้านดังกล่าวนักศึกษาอาจจะมีโอกาสในการแสดงออกให้เห็นค่อนข้างน้อย เนื่องจากการปฏิบัติงาน และการทำงานร่วมกันทั้งหมดจะเป็นการ สื่อสารโดยใช้ภาษาไทย ซึ่งมีการใช้ภาษาต่างประเทศมี น้อยมาก

นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เกี่ยวกับความพึงพอใจในการทำงาน และผลการทำงานของนักศึกษา พบว่า ผู้นำชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีความพึงพอใจกับผลงานและการดำเนินงานของ นักศึกษาเป็นอย่างมาก เนื่องจากชุมชนมีความต้องการ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะวัดโมคคานให้เป็น แหล่งท่องเที่ยว เมื่อมีนักศึกษาได้ลงพื้นที่ สำรวจ และ ออกแบบเส้นทางท่องเที่ยว พร้อมคู่มือการท่องเที่ยว ออกมาชุมชนมีข้อมูลและสิ่งที่จะนำเสนอกับนักท่องเที่ยว และมีความพร้อมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น อย่างไรก็ตามชุมชนมีข้อเสนอแนะให้มหาวิทยาลัยวลัย ลักษณ์ให้มีการนำนักศึกษาออกพื้นที่ให้มากขึ้น ซึ่งจะ เป็นการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและเป็นการสร้าง ภาพลักษณ์ที่ดีแก่มหาวิทยาลัย

ผลสรุปของงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และ นักศึกษาควรได้มีการเรียนรู้ในรูปแบบดังกล่าว และ

เหมาะสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในทุกสาขาวิชา ดังที่ สถาพร พุทธิภูมิ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เชิงรุกตั้งอยู่บนแนวคิดการเรียนรู้ตามรูปแบบคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist) นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกจะรู้วิธีการเรียนของตนเอง (Learning How to Learn) เป็นนักเรียนที่มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้และการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การเรียนการสอนวิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวด้วยโครงการ

จากผลการของการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบโครงการ ส่งเสริมให้นักศึกษาเป็นผู้นำทำงานร่วมกับผู้อื่น อีกทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ซึ่งผลการเรียนสอดคล้องกับ สิทธิพล อาจอินทร์ และ ธีรชัย เนตรถนอมศักดิ์ (2554) ที่ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ผ่านโครงการเป็นการส่งเสริมให้เกิดทักษะการคิด ทักษะการค้นคว้าสารสนเทศ ทักษะกระบวนการ กลุ่มการทำงานอย่างเป็นระบบ ทักษะในการจัดการ ทักษะทางสังคม ทักษะการร่วมมือระหว่างบุคคลทักษะในการเรียนรู้ฝึกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำให้ เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง มีความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเองและนับถือ ตนเองมากขึ้น สามารถตัดสินใจและแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ รวมทั้ง วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์ (2545) ที่แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นการเรียนรู้ที่ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรื่องประเด็น หรือปัญหาที่ต้องการศึกษาด้วยตนเองสามารถเลือกวิธีการศึกษาค้นคว้า ลงมือปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนรู้จักการ แลกเปลี่ยนการเรียนรู้กับผู้อื่น รู้จักบูรณาการทักษะ ประสบการณ์ ความรู้ที่อยู่ในสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และสามารถนำคำตอบหรือองค์ความรู้ที่ได้ ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ผู้เรียนจะได้องค์ความรู้ใหม่และ/หรือ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวกและให้คำปรึกษา

อย่างใกล้ชิด (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์, 2547) ผู้เรียนสามารถทำงานร่วมกับ ผู้อื่นได้ พร้อมกับฝึกภาวะความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีได้ และเป็นการบูรณาการความรู้ ความคิดกับชีวิตประจำวัน ทำให้สามารถแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ (สุพิน ดิษฐสกุล, 2545; ชาตรี เกิดธรรม, 2547) ซึ่งการเรียนที่เน้นประสบการณ์ตรงทั้งในการเรียนรู้ในห้องเรียนการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเพื่อนจะส่งเสริมให้ ทักษะสื่อสาร ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การฟัง การพูด และการเขียน อยู่ในระดับดี (จิตต์ภิญญา ชุมสาย ณ อยุธยา, 2556)

แนวทางของการเรียนการสอนในรูปแบบโครงการดังกล่าว เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับการสอนในวิชาการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นรูปแบบที่ควรส่งเสริมเพื่อให้นักเรียนการสอนในรูปแบบเชิงรุก ที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนในยุคศตวรรษที่ 21 ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การเรียนการสอนในครั้งนี้เนื่องจากเป็นกลุ่มขนาดเล็ก จึงสามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง และนักศึกษาได้รับความรู้และมีบทบาทหน้าที่ทุกคน ดังนั้นถ้าโครงการอื่นที่มีจำนวนนักศึกษาปริมาณมาก ควรมีการแบ่งเป็นหลายพื้นที่ หรือหลายชุมชน เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติได้อย่างแท้จริงทุกคน รวมทั้งอาจารย์ผู้สอนต้องคอยให้ความดูแลและให้ข้อเสนอแนะอย่างใกล้ชิด และก่อนให้มีความดำเนินงานต้องมีการสอนเกี่ยวกับกระบวนการวางแผนและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เทคนิคการวางแผนและการสื่อความหมายอย่างครบถ้วนก่อนการลงมือปฏิบัติ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาในครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณการดำเนินโครงการตามยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ประเภททุนพัฒนางานวิจัยในชั้นเรียนหรือวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เชิงรุก ประจำปีงบประมาณ 2559 ผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: คุรุสภา 28 น.
- จิตต์ภิญญา ชุมสาย ณ อยุธยา. (2556). ผลการจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ที่มีต่อการพัฒนาทักษะสื่อสารของนิสิตปริญญาตรี. *วารสารวิจัยทางการศึกษา*. 8 (1): 1-13
- เจตนิพิฐ สมมาตย์ พิมพ์ศิริ อวยวัฒน์กุล และคนธ์พงษ์ คนัฐชินพงษ์. (2558). ผลของการจัดการเรียนการสอนแบบโครงการเพื่อพัฒนาความสามารถในการดำเนินงานสุขศึกษาของนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงสาขารณสุขศาสตร์ (เทคนิคเภสัชกรรม) ชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น. *วารสารทันตภิบาล*. 26(2): 41-51
- ชาติรี เกิดธรรม. (2547). *เทคนิคการสอนแบบโครงการ*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น. 91น.
- ทัศนาศยามณี. (2553). *ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดการบวนการเรียนรู้ที่ประสิทธิภาพ*. บริษัทด้านสุขภาพการพิมพ์. พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพฯ. 512น.
- นภาพรรณ ฐานะกาญจน์ และคมเชษฐา จรุงพันธ์. (2546). *การวางแผนการจัดการพื้นที่นันทนาการ. หน่วยที่ 9.2, ในเอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หน่วยที่ 8-15. สาขาวิทยาการการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพฯ.*
- ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2556). *การพัฒนาการคิด (ฉบับปรับปรุงใหม่)*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพรินติ้ง. 393 น.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์. (2547). *การพัฒนาการคิดด้วยการทำโครงการ การพัฒนาผู้เรียน: ความท้าทาย โอกาส และบูรณาการ*. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนา ทางวิชาการเนื่องในโอกาสคล้ายวันสถาปนาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ครบรอบ 36 ปี. ขอนแก่น : คลังนันทวิทยา.
- เพียงใจ พรหมทัศนานนท์. (2560). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาศาสตร์ และวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (ฝ่ายประถม) โดยการใช้วิธีการสอนแบบร่วมมือ (co-operative learning). *วารสารวิจัยทางการศึกษา*. 11 (1): 110-117
- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. (2554). ผู้เรียนและการเรียนรู้ (The Learner and Learning). *จลสาร PBL วลัยลักษณ์*. 4 (2): 16 น.
- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. (2559). *การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)*. แหล่งที่เข้าถึง: <http://das.wu.ac.th/backEnd/myfile/attNewsAL/Manual%20Active%20Learning.pdf>: [27/3/2559]
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. สำนักพิมพ์ไทย อนุเคราะห์ไทย. กรุงเทพฯ. 114 น.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้ครูเพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: สดศรี สุขดีวิงส์.
- วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. (2545). *การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาสารคาม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศักดิ์ ไซกิจเจริญภิญโญ. (2548). *สอนอย่างไรให้ Active Learning*. *วารสารนวัตกรรมการเรียนการสอน*. 2: 12-15
- ศิริญาพร ปรีชา. (2558). การประยุกต์รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของสาขาวิชาการจัดการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. *การประชุมวิชาการการเรียนรู้เชิงรุก “นวัตกรรมการเรียนรู้อัจฉริยะ”*. หน้า 12-25.

- สถาพร พุทธิพิฏกุล. (2555). คุณภาพผู้เรียนเกิดจากระบบการเรียนรู้อื่น. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา*. 6(2): 1-13.
- สิทธิพล อัจฉินทร์ และธีรชัย เนตรถนอมศักดิ์. (2554). การจัดการเรียนรู้โดยโครงการเป็นฐานในรายวิชาพัฒนาหลักสูตร สำหรับปริญญาตรี หลักสูตร 5 ปี. *วารสารวิจัย มข.* 1(1): 1-16
- สุพิน ดิษฐสกุล. (2545). การเรียนรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคชันนิสต์ด้วยการทำโครงการที่เน้นการร่วมมือร่วมพลัง. ในสมาคมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีศึกษาไทย. (ม.ป.ท.)
- สุรัชย์ สุรชโย (หงส์ตระกูล). (2554). *ทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 192 น.
- สำนักงานพัฒนาคุณภาพการศึกษา. (2560). *กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (Thai Qualifications Framework for Higher Education)*. แหล่งที่เข้าถึง: <http://qa.bu.ac.th/buqa/index.php/kmqa/57-tqf>: [28/3/2559]
- องค์การบริหารส่วนตำบลโมคคัลลาน. (2559). *แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาดำบลโมคคัลลาน พ.ศ. 2552-2557*. แหล่งที่เข้าถึง: http://www.mokhalan.go.th/datacenter/doc_download/z1.pdf: [28/3/2559]
- Blumenfeld, P.C., et al., *Motivating project-based learning: sustaining the doing, supporting the learning. Educational Psychologist*, 1991. 26(3-4): p. 369-398.